

- головними чинниками складання етносу боснійців стала належність до мусульманської релігії, міграційні “припливи” XV-XVIII ст. на терени Боснії і Герцеговини, складання власних культурно-побутових особливостей; втім це і є природний процес етногенезу боснійців (історико-культурні та біологічні чинники);
- факторами, що каталізували вияв етнічності через конфліктність стали: розпад Югославської федерації, політика Європейських держав щодо Боснії і Герцеговини, ісламський чинник, сербська гегемонія;
- боснійці – міжпоколінна, етнокультурна, етноконфесійна спільнота, що прагне створити власну державність, набуваючи рис етнополітичної спільноти.

¹ Конфликтная этничность и этнические конфликты. – М., 1994; ²Берлін І. Националізм і зневажувана сила // Сучасність.– 1993. – № 3.– С.95-110; ³Huntington Samuel P. The clash of civilizations and the remaking of world order. – N. Y., 1996.– Р.272-273, 281; ⁴Тиводар М.П. Етнологія. – Ужгород, 1998. – С.79-80; ⁵История Югославии. – М., 1963. – Т.1. – С.124-126; ⁶Очерки общей этнографии. Зарубежная Европа. Восточная Европа. – М., 1966 . – С.112; ⁷Страны и народы. Зарубежная Европа. Восточная Европа. –М.,1980. – С.498; ⁸Народы мира. Народы зарубежной Европы. – М.,1964. – С.499; ⁹Там само. – С.498; ¹⁰Очерки общей этнографии. Зарубежная Европа. – С.115; ¹¹Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. – Ужгород,1995. – С.125; ¹²Гумилев Л.Н.Этногенез и биосфера Земли. – М.,1997. – С.180; ¹³Бромлей Ю.В., Подольний Р.Г. Человечество – это народы. – М.,1990. – С.343; ¹⁴Каменецький М. Килиння Югославія – конфліктогенний простір // Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. – К.,1997. – С.260-261; ¹⁵Народы мира. Народы зарубежной Европы – М.,1964. – С.494; ¹⁶Тиводар М.П.Етнологія. – С.103; ¹⁷Гумилілев Л.Н. Вказ. праця. – С.136-140; ¹⁸Барякторович М.К вопросу об изменении этнического самосознания (на материалах Югославии) // Сов. этнография. –1974. –№ 2. – С.63; ¹⁹Reff David. Emblems of failure // Index on censorship. – 1995. – №5. – Р.47-57.

Кожолянко А. (Канада)

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКО-БУКОВИНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У КАНАДІ

Вихідці з Буковини були в числі перших емігрантів з українських теренів, які емігрували до Канади. Як свідчать наукові дослідження вчених Канади і України останніх десятиріч, масове переселення українців до Канади почалося не з 1891 р. (родиці Єлинська та Пилипова з Галичини), а з 1888 р. поселенням у провінції Альберта родини Королюка з села Чорнівка, що на Буковині.

Від того часу і до наших днів відмічені чотири великі хвилі емігрантів з Буковини до Канади. І нинішній уряд Канади, очолюваний Жаном Крет'єном, в емігрантській політиці виділяє квоту для переселенців з України, хоч вона зараз і незначна (приблизно 7 тис. осіб у рік), але багато українців переселяються до Канади за робочими візами, політичними причинами та ін.

Українці-буковинці у Канаді а часу перших поселенців і до наших днів турбуються в певній мірі про збереження української культури. Ними організовано товариства, музеї, фестивалі і т.п. Так, у східній частині Канади вже декілька десятиліть діє Українсько-Буковинська Громада (м. Торонто), у західній Канаді - Буковинське Товариство (м. Саскатун).

Постійною турботою українців охоплено і освітні програми для молодого покоління. Ще перші переселенці з України в кінці XIX та на початку ХХ ст. турбувалися збереженням української мови і організовували шкільну освіту за двомовними програмами (українсько-англійська, французько-українська). Так тривало до 1916 р. У ході першої світової війни українців з Буковини і Галичини в Канаді вважали агентами Австрії на Американському континенті, оскільки вони були вихідцями з Австро-угорської імперії (Буковина з 1774. до 1918 р.) входила до складу імперії Габсбургів.

© Кожолянко А., 1999

Багатьох українців-буковинців і галичан було інтерновано, у них канадські власті відібрали майно, ізолявали у концентраційні табори. Було закрито і двомовні школи.

Тільки після другої світової війни у 50-60-ті рр. для українців Канади ситуація покращилася в питанні двомовної освітньої програмами. Спочатку двомовної програми добилися французи. 1962 р. у Торонто було відкрито французько-англійську школу. 1965 р. така школа була відкрита у Сент-Лямбер у провінції Квебек. Далі двомовні програми поширилися по всій Канаді.

Разом з франко-англійськими двомовними шкільними програмами відновились і українсько-англійські та французько-англійські двомовні програми у середині 60-х рр. Українську мову було визнано як предмет навчання офіційно в середніх школах та університетах.

70-ті рр. в Канаді були роками, коли політика багатокультурності всіляко підтримувалася як на рівні провінційних урядів, так і на федеральному рівні. 1971 р. в Альберті, 1974 р. у Саскачевані і 1978 р. у Манітобі було внесено зміни у шкільні статути, які дозволили шкільним радам ввести класне навчання українською мовою 50 % шкільних предметів.

На середину 80-х рр. найбільші успіхи у розвитку двомовного навчання було досягнуто у провінції Альберта. Тут навчалося за такою програмою майже 1,5 тис. учнів. У Манітобі – близько тисячі, у Саскачевані – 130. Українською мовою вивчають образотворче мистецтво, фізичну культуру й охорону здоров'я, українську мову й літературу. Навчання природничих наук та математики проводиться англійською. У деяких школах введено ще навчання французькою, що створило сітку тримовних англо-франко-українських шкіл Канади.

Шкільні ради одержують від провінційного уряду фінансування на кожного учня, який проживає в околиці. Ці дотаційні суми коливаються в межах 1000-1500 дол. на учня в дошкільній освіті, близько 2 тис. дол. для учнів 1-6 класу, трохи більше 2 тис. – для 7-9 класу і майже 2300 дол. для учнів 10-12 класів. Для транспортних потреб (транспортування дітей до школ) учні двомовних програм мають дотацію з провінційного фінансування в розмірі 250-330 дол. на одного учня.

На перший погляд такий стан вивчення української мови може виглядати ідеальним. Але насправді ситуація з зиченням української мови є досить загрозливою. Перш за все почнемо з законодавства. За провінційними законами шкільні ради можуть відкривати двомовні програми, скорочувати їх або закривати на власний розсуд. Тобто, законом вивчення української мови не захищено. В останні роки негативно відбувається на вивчені української мови непередбачуваність шкільних рад, незацікавленість директорів шкіл, хронічні фінансові дефіцити через високу плату за транспорт та ін.

Викликає занепокоєння і те, що в останні десятиліття зросла кількість розлучень у сім'ях та збільшилась кількість мішаних шлюбів, все більше жінок залишаються до професійної праці. В результаті сімейне вогнище, дім все менше може виконувати традиційну виховну функцію для малих дітей у напрямку української мови та культури.

З початку 90-х рр., все більше спостерігається зменшення зацікавленості у вивченні української мови в різних провінціях Канади. Молоде покоління нащадків українців у третьому, четвертому і наступних поколіннях стають байдужими до своєї етнічної спадщини, їх не цікавить мова, якою розмовляв прадід, дід чи батько, не цікавить і українське культивура.

До цього додається ще й те, що значна частина українських емігрантів четвертої хвилі еміграції (80-90-х рр.) прибувають до Канади зденаціоналізованими, з російською розмовою мовою, із зневагою до всього українського. Зрозуміло, що діти таких емігрантів не продовжують навчань української мови і дуже швидко забувають її зовсім.

Досить складною є проблема з шкільними підручниками та підготовкою і використанням педагогічних кadrів. У середині 80-х рр. робилися спроби випуску підручників, книг для вправ, учительських порадників. До видання підручників долукались різні громадські організації та фундації. Зокрема, в Альберті спонсорування видання навчальних матеріалів для двомовних програм здійснювалось Клубом українських професіоналістів і підприємців. Долучався до цієї справи також Канадський Інститут Українських Студій (м. Едмонтон). У Манітобі підтримку виданню україномовних навчальних книг подавала Фундація ім. Т. Шевченка (Шевченківська фундація), в Торонто – благодійний фонд ім. Петра Яцика та ін. При Альбертському

університеті було створено Центр освіти українською мовою, який на середину 90-х рр. практично припинив своє існування.

Більшість україномовних матеріалів, які публікувалися в Канаді на протязі останніх десятиріч, мають багато суттєвих недоліків. Перш за все вони не враховують вимог навчальних програм кожної провінції Канади. Ці навчальні матеріали складені так, що вони є дуже важкими для розуміння учнями або настільки примітивні, що роблять їх малоефективними у використанні. Такі матеріали потребують значної обробки учителями перед використанням у навчанні. Для учнів вони є мало корисними. Крім того, матеріали, опубліковані українцями у Канаді, здебільшого не торкаються тем, зацікавлень і занять сучасної канадської молоді. Вони в переважній більшості виражають застарілі й консервативні погляди.

І особливо складною є проблема використання педагогічних кadrів. Жодний вищий навчальний заклад чи спеціальний середній навчальний заклад не готує педагогів для двомовних програм у даний час. Через консервативність керівництва українськими організаціями Канади майже не використовуються спеціалісти-педагоги, які мають педагогічну освіту з навчальних центрів України. Окремі спроби організувати етапування канадських учителів на Україні не були перетворені у систему і в даний час теж призупинилися.

Кожолянко Г. (Україна)

УКРАЇНЦІ СИБІРУ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Історію української еміграції за новітніми даними можна розділити на п'ять періодів.

Початок першої великої хвили української еміграції відноситься до часу розправи царського самодержавства над українською гетьманчиною. У зв'язку з цим виділяється боротьба з гетьманом Іваном Мазепою і ліквідацію Петром I Запорозької Січі. З цього часу відзначено масовий еміграційний рух українського населення на Кубань, Дон і далі в Сибір. Це практично була перша хвиля політичної еміграції. Правда, в період мазепинсько-запорізької еміграції тільки козацтво могло більш-менш без труднощів переселятися, бо селяни цього робити не могли через своє закріпачення. Хоча частина селян все ж таки тікала на вільні землі, при цьому деякі з них добирались і до Сибіру та казахських земель.

Друга еміграційна хвиля з України почалася в кінці 40-50-х рр. ХХ ст. Вона носила як соціально-економічний, так і політичний характер. Знищення панщини в західноукраїнських землях 1848 р. привело до піднесення еміграційного руху з цих окраїн України переважно на Захід і за океан, до Америки. Ще більшу волю до переселення дістали селяни східних районів України після скасування кріпацтва в Росії у 1861 р. Тепер еміграція українців стала набирати більш ліберально-демократичних форм порівняно з попереднім періодом. Трудова еміграція посилилась з 80-х рр. XIX ст., коли царським урядом було відмінено всякі еміграційні обмеження. Але перед цим 1876 р. був проголошений ганебний, дискримінаційний відносно до українців царський Емський указ, який ґруntувався на дещо попередньому Валуєвському циркулярі. Ці документи забороняли вживання української мови. Тобто цими указами і циркулярами продовжувалася політика царизму на нищення української культури, національної свідомості. Кінцевим результатом царатові вбачалося повне знищення українців як нації.

У процесі другої еміграційної хвили з України емігрувало більше двох мільйонів п'ятисот тисяч українців. Тільки за п'ять років з 1891 до 1895 рр. з Лівобережної України вийшло до Сибіру 106 772 українці. Одночасно в ці ж роки йшла еміграція в Сибір і з Правобережжя (423 чоловіки), і з Степової України (961 чоловік). Але далі щорічно десятки і сотні тисяч українців переселялися в сибірські простори. За даними журналу "Економіст" (Львів, ч. 8, 1911 р.) у 1896-1900 рр. до Росії емігрувало з Лівобережжя 166 338 чол., з Правобережжя – 17 661 чол., з Степової України 28 581 чол., що разом становить 211850 чоловік.

За останню четверть XIX ст. з Лівобережної України емігрувало до Росії 1 млн 160 тис. українців. Якщо врахувати, що Лівобережна Україна на кінець XIX ст. нараховувала 7,5 млн